Zakochaj się w Bagnie Całowanie

Ścieżka przyrodnicza „13 błota stóp”

Mazowsze.
serce Polski

Redakcja i tekst:
Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych
ul. Sułkowskiego 11
05-400 Otwock
(22) 779 26 94
www.parkiotwock.pl

ISBN: 978-83-60886-09-0

Opracowanie graficzne, skład i przygotowanie do druku:
Przedsiębiorstwo Poligraficzne RAGUS

Zdjęcia: Archiwum MZPK oraz www.pixabay.com.pl na licencji CC0 Creative Commons

Przewodnik po ścieżce „13 błota stóp” w Mazowieckim Parku Krajobrazowym im. Czesława Łaszka

Otwock 2018

Mapa przebiegu ścieżki
„13 błota stóp”

Legenda:

- Ścieżka “13 Błota stóp”
- Drewniany podest
- Wieża widokowa
- **3,6 km** Długość trasy
- **ok. 3 godz.** Czas przejścia

Tablice edukacyjne:

1 Flora Bagna Całowanie
2 Fauna torfowiska - Ptaki
3 Ochrona Bagna Całowanie
4 Sukcesja naturalna
5 Co to są torfowiska
6 Jak powstało Bagno Całowanie
7 Projekt Ochrona bioróznorodności w Mazowieckich PK
8 Znaczenie i zagrożenie torfowisk
9 Fauna torfowiska - Ssaki
10 Fauna torfowiska - Motyle Bagna Całowanie
11 Pękatka i łowcy reniferów
12 Wydmy Bagna Całowanie i ich sąsiedztwo
13 Wykorzystanie torfu

3 km
szerokości
15 km
długości

Położone około
40 km
od Warszawy

Leży na terenie
4 gmin:
Karczew, Celestynów,
Osieck, Sobienie Jeziory

Zaczęło powstawać
około **12 tysięcy**
lat temu

Pokład torfu
w najgłębszym miejscu
do **4.5 metra**

Bagno Całowanie

Dlaczego „Całowanie”?

Bagno Całowanie to jedno z największych torfowisk niskich na Mazowszu. Jego nazwa pochodzi od pobliskiej wsi Całowanie, która do początku XVIII wieku stanowiła własność rodziny Całowańskich.

Na tym torfowisku występuje ciekawa paproć - nasięźrzał pospolity, z którym związana jest ludowa legenda. Według niej roślina ta miała magiczną moc wabienia zalotników do panien. Wystarczyło ją zerwać o północy i wypowiedzieć formułkę:

„Nasięźrzale, rwę cię śmiale
pięcią palcy, szóstą dłonią
niech się chłopcy za mną gonią.
Karczmarze, owczarze, sołtysi,
A potem z całej wsi”

Nasięźrzał pospolity
Roślina objęta ochroną prawną. Nie wolno jej zrywać!

Torfowiska Mazowieckiego Parku Krajobrazowego

Torfowiska dzielimy na:

- niskie (łąkowe) - najpospolitsze, powstałe w obrębie dolin rzek o wolnym nurcie;
- wysokie (mszary) - powstają w bezodpływowych zagłębieniach terenu, zajmują najmniejsze powierzchnie Parku;
- przejściowe – typ pośredni między torfowiskiem niskim a wysokim lub stadium rozwojowe torfowiska wysokiego.

Podział ten oparty jest przede wszystkim na sposobie zaopatrywania w wodę.

Wszystkie wymienione typy torfowisk spotykamy na terenie Mazowieckiego Parku Krajobrazowego.

Zarastanie potorfii
(zagłębień po wydobyciu torfu)

Otwarte torfowisko wysokie

Pło mszarne pływające na
wodzie płaty roślinności

Flora Bagna Całowanie

Spacerując ścieżką przyrodniczą „13 błota stóp" zwróćmy szczególną uwagę na wiele cennych gatunków roślin, które tutaj występują.

Ze względu na wielkie wartości przyrodnicze Bagno Całowanie zostało włączone do europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000. Jest ono mozaiką różnych typów zbiorowisk roślinnych:

- łąk świeżych (rajgrasowych);
- zmiennowilgotnych łąk trzęślicowych;
- łąk wilgotnych kaczeńcowych;
- łąk wilgotnych wyczyńcowo-rdestowych;
- mechowisk;
- szuwarów wielkoturzycowych;
- lasów olchowych;
- muraw ciepłolubnych.

Łąki Bagna Całowanie

Wierzby na Bagnie Całowanie

Łąki trzęślicowe

Goryczka wąskolistna

Krwiściąg lekarski

Centuria pospolita

Fot. WikimediaImages

Bogactwo florystyczne łąk trzęślicowych zależy od dwóch czynników: gospodarki rolnej (koszenie) i wahań poziomu wód gruntowych w ciągu roku. Te uwarunkowania sprawiają, że są one miejscem występowania roślin, które preferują specyficzne warunki siedliskowe. Dominującymi gatunkami flory są tu trawy (trzęślica modra i kostrzewa czerwona) oraz turzyce. Z charakterystycznych bylin występują m.in. goryczka wąskolistna, kosaciec syberyjski, groszek łąkowy, wielosił błękitny, goździk pyszny i inne. Większość z nich objęta jest ochroną gatunkową.

Chaber bławatek

Fot. Wyncel

Wyka ptasia

Fot. Little Thought

Kosaciec syberyjski

Goździk pyszny

Kosaciec żółty

Czosnek kątowy

Rośliny łąk kaczeńcowych

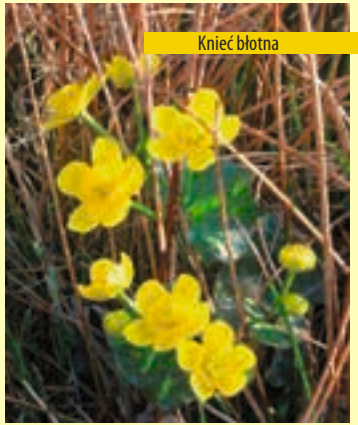

Łąki wilgotne kaczeńcowe – podmokłe łąki tradycyjnie użytkowane kośne, porastające zmeliorowane torfowiska niskie. W składzie gatunkowym dominują: firletka poszarpana, knieć błotna, sit rozpierzchły, rdest wężownik, krwawnica pospolita oraz ostrożeń błotny, łąkowy i warzywny.

Łąki wilgotne (wyczyńcowe – rdestowe)

Rośliny łąk wyczyńcowo-rdestowych

Rdest wężownik

Fot. E. Sychut – Czapla

Są to łąki przesuszone, stosunkowo mniej bogate gatunkowo w porównaniu z łąkami kaczeńcowymi. Dominują tu trawy. Charakterystyczną rośliną tego zbiorowiska jest rdest wężownik. Siedlisko to ulega niestety degradacji spowodowanej ekspansją pokrzywy zwyczajnej.

Pokrzywa zwyczajna

Fot. E. Sychut – Czapla

Łąki bagienne

Łąki bagienne charakteryzują się występowaniem turzyc oraz gatunków roślin torfowisk niskich takich jak np.: wełnianka wąskolistna, bobrek trójlistkowy, siedmiopalecznik błotny, kozłek lekarski. Rosną tu także storczyki: listera jajowata, kukułka krwista i szerokolistna. Na Bagnie Całowanie szczególnie cennym gatunkiem jest zagrożona wyginięciem brzoza niska. Można ją łatwo przeoczyć, bo w odróżnieniu do innych naszych brzóz nie jest drzewem, lecz niskim krzewem. Obecnie pochodzi ona z reintrodukcji - czyli z odtworzenia dawnego stanowiska z nasion krzewów rosnących na torfowiskach. W Polsce występuje bardzo rzadko, została wpisana do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin i objęta ścisłą ochroną gatunkową.

Kukułka krwista

Bobrek trójlistkowy

Siedmiopalecznik błotny

Brzoza niska

Fauna Bagna Całowanie

Ornitofauna Bagna Całowanie

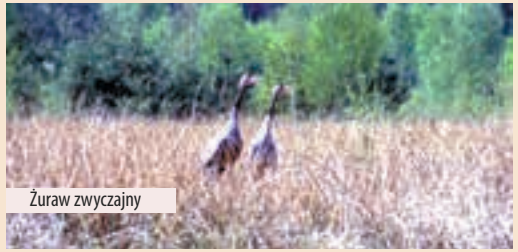
Żuraw zwyczajny

Łęczak

Bekas kszyk

Czajka zwyczajna

Otwarte tereny podmokłe stanowią miejsce żerowania i lęgów wielu gatunków ptaków. Wśród nich znajdują się ptaki z rzędu siewkowych, które preferują siedliska mokradłowe.

Ornitofauna Bagna Całowanie

Bączek

Czapla siwa

Rycyk

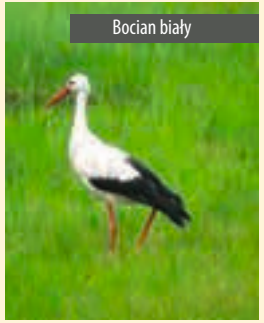
Bocian biały

Bocian czarny

Ptaki drapieżne

Wśród przedstawicieli różnych gatunków ptaków na torfowiskach niskich spotkać można również ptaki drapieżne takie jak: jastrząb, orlik krzykliwy, myszołów zwyczajny i włochaty, pustułka, sowa błotna oraz błotniaki stawowy i łąkowy.

Sowa błotna

Fot. Cadop

Myszołów zwyczajny

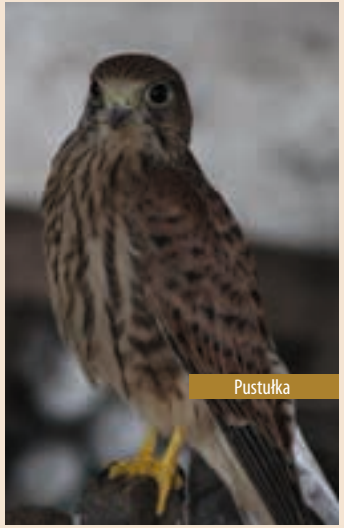
Pustułka

Gady

Bagno Całowanie zamieszkuje jedyny jadowity wąż w Polsce – żmija zygzakowata. Występuje ona w kilku odmianach barwnych, charakterystycznym jej elementem jest zygzak na grzbiecie, a na głowie czarna plama w kształcie litery „X". Innym przedstawicielem gadów jest zaskroniec zwyczajny. Posiada on na głowie dwie charakterystyczne plamki koloru żółtego (czasem jest to kolor biały).

Żmija zygzakowata

Zaskroniec zwyczajny

Płazy

Bagno Całowanie jest również enklawą występowania płazów. Zwierzęta te mają tu dogodne miejsce do rozrodu. W czasie okresu godowego płazy bezogonowe, np. żaby, próbują zaimponować wybrankom swoim głosem, a w niektórych przypadkach również ubarwieniem godowym, tak jak znana wszystkim żaba moczarowa, która przybiera niebieską barwę ciała. Samce traszki zaliczone do płazów ogoniastych imponują samicom szatą godową (kolory i grzebień na grzbiecie) oraz podwodnym tańcem.

Żaby moczarowe

Traszka grzebieniasta
Fot. A. Janiak- Ceremuga

Kumak nizinny

Grzebiuszka ziemna

Ssaki

Ważną grupę zwierząt występujących na obszarze Bagna Całowanie są ssaki. Ze względu na panujące warunki wodne, siedlisko to jest dogodnym terenem występowania bobra europejskiego. Sterty gałęzi usypane w pobliżu cieków i zbiorników wodnych to miejsce jego schronienia – żeremie. Tereny te są chętnie odwiedzane przez sarny, które gromadzą się w niewielkich gromadach – rudlach. Stałym bywalcem torfowiska jest łoś – największy ssak MPK.

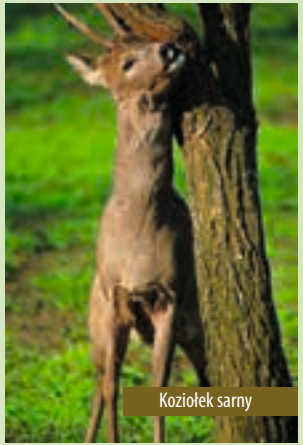
Koziołek sarny

Łoś

Żeremie bobrowe

Zgryzy bobrowe

Modraszek ikar

Modraszek ikar

Motyle Bagna Całowanie

Najpiękniejszymi przedstawicielami bezkręgowców na Bagnie Całowanie są motyle dzienne, których występuje tu ponad 50 gatunków. Szczególnie rzadkie i ginące w skali całej Europy są: modraszek telejus, modraszek alkon oraz czerwończyki nieparek i fioletek. Gąsienice modraszka spotkać można na roślinach żywicielskich (krwiściąg lekarski, goryczka wąskolistna). Larwy po osiągnięciu dojrzałości spadają na ziemię i są zanoszone do mrowiska przez mrówki z rodzaju wścieklic, gdzie następuje ich przeobrażenie.

Czerwończyk nieparek - samica

Czerwończyk fioletek

Wydmy Bagna Całowanie

Występujące na terenie Bagna Całowanie wydmy są pamiątką po ostatnim zlodowaceniu Polski. Często porastają je murawy ciepłolubne, które zamieszkują psammofilne (lubiące piasek) i kserotermiczne gatunki roślin i zwierząt.

Mrówkolew pospolity – pułapka na ofiary

Szczotlicha siwa

Mazowiecki Zespół
Parków Krajobrazowych
www.parkiotwock.pl
tel. (22) 779 26 94

Projekt „Ochrona bioróżnorodności w mazowieckich parkach krajobrazowych"
Całkowita wartość projektu 3 115 966,98 pln wartość dofinansowania z UE-2 492 773,58 pln

Cel projektu - zwiększenie ochrony bioróżnorodności

Główne zadania projektu:

Różanka

1 Czynna ochrona raków: szlachetnego i błotnego oraz ryb: różanki i strzebli błotnej.
Prowadzenie wylęgu i podchowu raków błotnych, raków szlachetnych, różanki oraz strzebli błotnej w wylęgarni oraz restytucja tych rzadkich i chronionych gatunków w wytypowanych wodach na terenie mazowieckich parków krajobrazowych.

Strzebla błotna

Rak szlachetny

2 Modernizacja ścieżki przyrodniczej „13 błota stóp" na Bagnie Całowanie w Mazowieckim Parku Krajobrazowym.

Wieża widokowa

Ścieżka „13 błota stóp"

Tablice przyrodnicze

Remont i wymiana zużytych elementów ścieżki na Bagnie Całowanie oraz wydanie przewodnika po ścieżce.

Ścieżka „13 błota stóp"

3 Czynna ochrona wilgotnych siedlisk na obszarze Natura 2000 Bagno Całowanie w Mazowieckim Parku Krajobrazowym.

Poprawa stanu wilgotnych siedlisk na obszarze Natura 2000 Bagno Całowanie w Mazowieckim Parku Krajobrazowym poprzez wykaszanie, odkrzaczanie, pielęgnację siedlisk leśnych oraz wprowadzanie brzozy niskiej Betula humilis.

Koszenie

Odkrzaczanie

4 Czynna ochrona rzadkich, chronionych gatunków flory w Nadbużańskim Parku Krajobrazowym.

Ochrona in situ (tj. w miejscu występowania) i ex situ (w formie banku genów i uprawy zachowawczej) najsilniej zagrożonych gatunków roślin naczyniowych wpisanych do najnowszej edycji Polskiej Czerwonej Księgi Roślin lub Czerwonej Listy Roślin Naczyniowych w Polsce.

Zaraza błękitnawa
Fot. E. Sychut – Czapla

Pszeniec grzebieniasty
Fot. E. Sychut – Czapla

Gnidosz królewski
Fot. E. Sychut – Czapla

Beneficjent:
Samorząd Województwa Mazowieckiego
ul. Jagiellońska 26
03-719 Warszawa

Podmiot realizujący projekt:
Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych
ul. Sułkowskiego 11
05-400 Otwock

ISBN **978-83-60886-09-0**

Projekt pn. **„Ochrona bioróżnorodności w mazowieckich parkach krajobrazowych”**

Fundusze Europejskie Program Regionalny
Rzeczpospolita Polska
Mazowsze serce Polski
Unia Europejska Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych www.parkiotwock.pl

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 – Priorytet 5, Działanie 5.4 Ochrona bioróżnorodności.

Fundusze Europejskie Program Regionalny

Rzeczpospolita Polska

Mazowsze. serce Polski

Unia Europejska Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Mazowiecki Zespół Parków Krajobrazowych www.parkiotwock.pl